

господарювання [1]. Трансформації в аграрній сфері вітчизняної економіки сприяли формуванню потужного приватного сектору, який реалізує свої потенційні можливості через різні організаційно-правові форми господарювання, з іманентним їм високим ступенем господарської свободи. Однак динамічні трансформації аграрних відносин в Україні здійснювалися безсистемно, асинхронно і не сприяли формуванню конкурентоспроможного аграрного сектора. І з моменту виникнення ринкових відносин, як свідчить теорія і практика, за висловом Лозинської Т.М. та Пасемко Г.П. “державна присутність стає помітним атрибутом цих відносин” [2].

Нині аграрний сектор є провідною ланкою національної економіки, яка в певній мірі визначає соціально-економічний розвиток країни. Майже 18 % зайнятого в національній економіці населення залучено до сільськогосподарського виробництва. Аграрний сектор формує майже сьому частину валової доданої вартості [1]. На цей час – це важлива стратегічна галузь української національної економіки, яка забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність нашої держави, володіє значним експортним потенціалом. Однак вітчизняні сільськогосподарські товаровиробники до цього часу залишаються незахищеними і невпевненими у своїй спроможності самостійно господарювати і протистояти викликам ринкових конкурентних умов. Актуальними залишаються питання формування виваженої державної аграрної політики в Україні, яка б сприяла розвитку ефективної бізнесової діяльності аграрних підприємств, підвищенню їх конкурентоспроможності, з одного боку, та забезпеченню продовольчої безпеки суспільства – з іншого. З огляду на те, що соціально-економічні та політичні процеси в Україні лише посилили для більшості вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників втрату ринкових джерел розвитку бізнесу, зниження платоспроможного попиту, високу вартість кредитних ресурсів, обмеженість інструментів і постійні зміни у механізмі прямої фінансової підтримки, ключова роль у державній аграрній політиці відводиться фінансово-економічним методам регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо вдосконалення організаційних основ державного фінансово-економічного регулювання в аграрному секторі економіки у напрямку його адаптації до ринкового середовища є предметом наукових пошуків А.В. Зеленського [5], Т.М. Лозинської [2], Л.А. Кравченко [3], О.І. Шаманської [7] та ін. Вагомий внесок в обґрунтування концептуальних засад удосконалення державного регулювання сільського господарства загалом та в розрізі його окремих галузей у своїх дослідженнях зробили А.Д. Діброва [8], Г.М. Калетнік [9; 10], Крупін В.Є. [6], П.Р. Пуцентейло [4] та інші. Однак реформаційні процеси в національній економіці загалом і у аграрному секторі зокрема, зумовлюють доцільність подальшого дослідження теоретико-методологічних засад та організаційно-методичних підходів вдосконалення форм, методів, інструментів державного фінансово-економічного регулювання в межах створеного правового поля з урахуванням зміни внутрішніх і зовнішніх чинників і орієнтації на стимулювання аграрного виробництва.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є обґрунтування тенденцій та орієнтирів фінансово-економічного регулювання розвитку вітчизняного аграрного виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний розвиток ринкових механізмів регулювання національної економіки супроводжується удосконаленням важелів впливу держави на соціально-економічні процеси. Сучасна теорія державного регулювання економіки розвивається на кейнсіанській доктрині

об'єктивної необхідності доповнення механізму автоматичного регулювання ринкової економіки державними важелями у синтезі з неокейнсіанською, монетаристською теорією та теорією “економіки пропозиції”. У механізмі державного регулювання економіки особлива роль відводиться фінансово-економічним інструментам державного регулювання.

Зміст категорії “фінансово-економічне регулювання” у фаховій літературі розглядається неоднозначно. На макрорівні державне фінансове регулювання трактується через призму економічних відносин [3], їх регламентування, як процес маневрування фінансовими ресурсами [4]. Сучасні економічні дослідження в галузі державного регулювання, в основному, розглядають фінансове регулювання через сукупність важелів впливу держави на соціально-економічні процеси [5, 6, 7, 8, 9]. Враховуючи вагомість фінансового регулювання у механізмі державного регулювання, Пуцентейло П. ототожнює “цільове фінансування з бюджету, спрямоване на підтримку пріоритетних для держави напрямів економічної діяльності суб'єктів господарювання...” з категорією “державна підтримка” [4].

У своєму дослідженні категорію державне фінансово-економічне регулювання розглядаємо з позицій використання державними органами як суб'єкта процесу регулювання, фінансово-економічних інструментів впливу на систему суспільно-виробничих відносин, які складаються в процесі виробництва сільськогосподарської продукції з метою задоволення потреб населення і забезпечення продовольчої безпеки держави. Відповідно, категорію доцільно трактувати як процес впливу на розвиток аграрного виробництва за рахунок використання сукупності форм, методів та інструментів, за допомогою яких стимулюється, координується і регламентується діяльність господарюючих у аграрній сфері суб'єктів відповідно до завдань і пріоритетів галузі.

Функціональний пріоритет державного фінансово-економічного регулювання розвитку аграрного виробництва – це доповнити стимули ринкового механізму господарювання, сприяти активізації бізнесової діяльності підприємств аграрного сектору національної економіки.

У системі державного регулювання національної економіки своєю специфічністю виділяється державне регулювання аграрного сектору. Це зумовлено особливостями самого аграрного виробництва: високою залежністю від природно-кліматичних умов, довготривалим характером виробництва і обмеженими можливостями сільськогосподарських товаровиробників у нагромадженні капіталу; повільною оборотністю капіталу та високою ресурсомісткістю виробництва, і, як наслідок, низькою прибутковістю сільськогосподарського виробництва, особливо окремих його галузей, низькою ціновою еластичністю попиту на сільськогосподарську продукцію. Крім того, процеси відтворення у сільськогосподарському виробництві нашої держави часто обтяжені монополізмом на внутрішньому ринку засобів виробництва та недосконалістю земельних відносин, їх неадекватністю ринковим механізмам господарювання та іншими макроекономічними чинниками. Ці чинники зумовлюють формування виваженої аграрної політики, найактивнішими елементами якої є фінансово-економічні важелі та механізми регулювання.

У процесі державного фінансово-економічного регулювання аграрного виробництва використовуються інструменти, за допомогою яких суб'єкти державного регулювання в особі державних та спеціально утворених органів державної влади, відповідно до їх компетенції та владних повноважень, здійснюють вплив на суб'єкти економічних відносин (рис. 1).

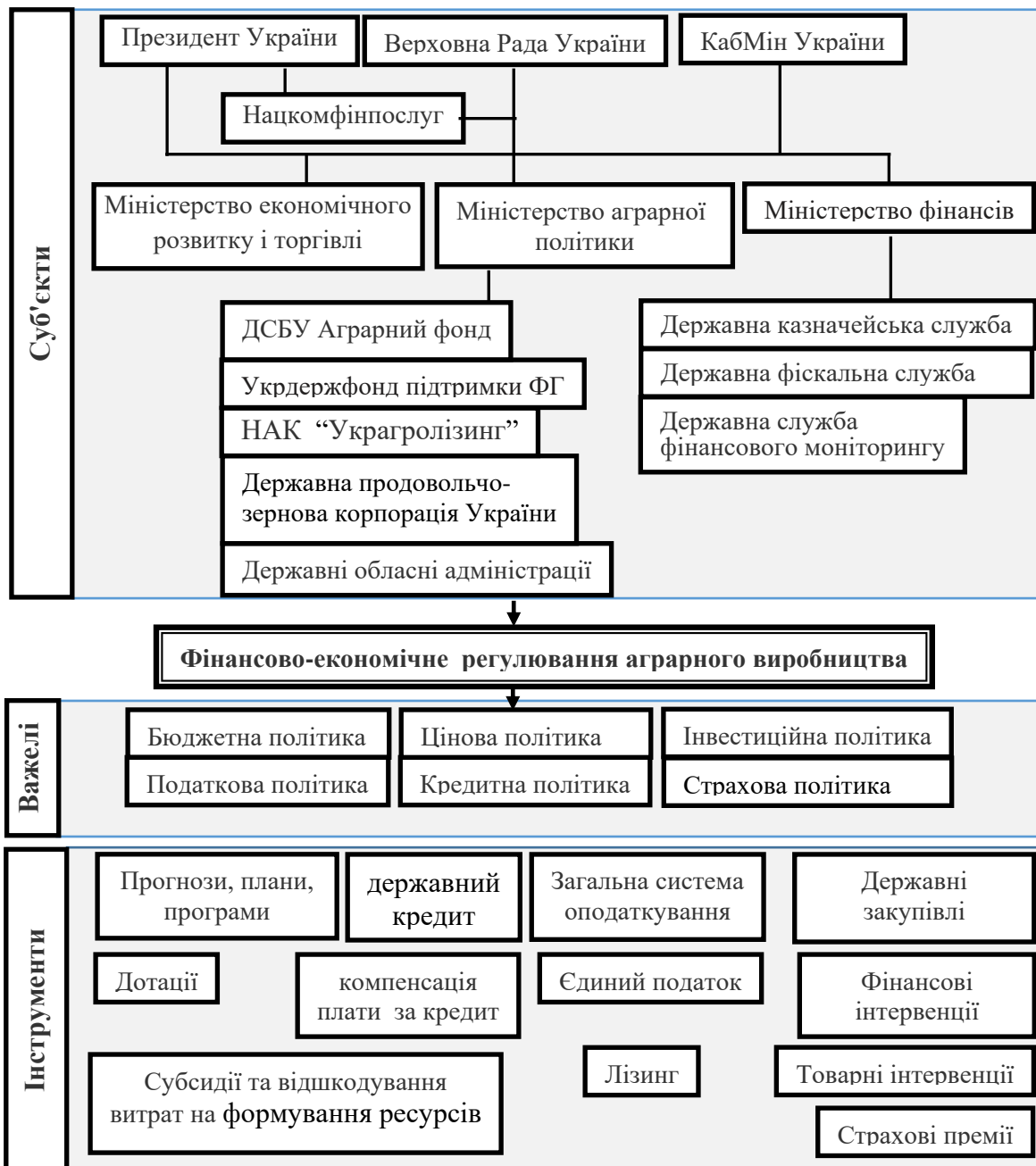

Рис.1. Фінансово-економічний механізм регулювання розвитку аграрного виробництва в Україні

Джерело: сформовано автором за матеріалами [4; 7; 9]

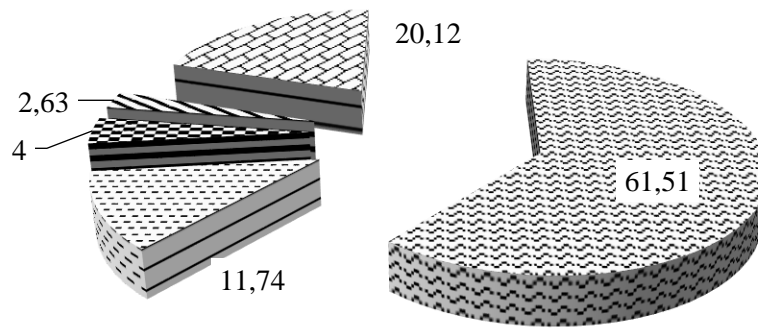
Державне фінансово-економічне регулювання економічних відносин в аграрному секторі України здійснюється відповідно до нормативно-правової бази. Основними законодавчими актами, які визначають аграрну політику держави, є Господарський кодекс України, Податковий кодекс України, Бюджетний кодекс України, Закон України "Про державну підтримку сільського господарства України", Закон України "Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою", Закон України "Про аграрні розписки", Закон України "Про Державний бюджет України на (поточний) рік" та інші закони, а також

постанови, накази, розпорядження Кабінету Міністрів України тощо [11]. Однак законодавство України щодо державної фінансової підтримки носить фрагментарний характер, окремі аспекти сфери ринкового та державного регулювання аграрного сектора економіки так і залишаються не узгодженими, орієнтири формування та розвитку аграрної політики визначаються лише Проектом Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року.

Державне фінансово-економічне регулювання аграрних відносин спрямоване на стимулювання розвитку аграрного виробництва на засадах фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників, створення сприятливих умов для розвитку малого і середнього бізнесу у аграрному секторі та стабілізації цінового регулювання на споживчому ринку. Основними важелями цього регулювання є бюджетна, податкова, кредитна, інвестиційна, страхова, цінова політики.

Серед інструментів державного фінансово-економічного регулювання вагому роль відіграє бюджетне фінансування програм і заходів, які спрямовуються на розвиток аграрного виробництва. Бюджетне фінансування безпосередньо пов'язане з витратами бюджетних коштів, обсяги яких передбачаються Законом України “Про державний бюджет на поточний рік” [11]. Бюджетне фінансування аграрного виробництва має бути досить вагомим важелем регулювання грошових відносин у аграрній політиці, які виникають між державою, з одного боку, і сільськогосподарськими товаровиробниками – з іншого, це дозволяє використовувати централізовані державні кошти для вирішення пріоритетних заходів, створення умов розвитку конкурентоспроможного, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку аграрного сектора. Однак з 2012 р. по 2016 р. обсяги державного фінансування аграрного виробництва в Україні щорічно зменшувалися стрімкими темпами. У 2016 р. для аграрного сектору передбачені бюджетні видатки у сумі 2,1 млрд грн, що становить лише 25 % рівня цього показника у 2012 р. Тобто тривалий період галузь хронічно недофінансовувалася. І лише Держбюджетом України на 2017 р. передбачені видатки на фінансування Міністерства аграрної політики та продовольства України у загальній сумі 9,4 млрд грн [15]. Зростання видатків на розвиток аграрної сфери передбачається і на 2018 р. Проте вагома частина коштів, які передбачені для потреб аграрної сфери, спрямовуються на кошторисне фінансування, тобто на фінансування установ та організацій, які реалізують урядову політику в аграрній сфері. Відповідно, вказана сума державної підтримки аграрної сфери розподіляється між Держслужбою з питань геодезії, картографії і кадастру; Держагенством рибного господарства; Держагенством лісових ресурсів; Держслужбою з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів і апаратом Міністерства аграрної політики і продовольства, на долю якого припадає лише 61,51 % виділених коштів (рис. 2) [15].

Оскільки питання фінансового забезпечення сільськогосподарських товаровиробників з бюджетних коштів покладено на Міністерство аграрної політики і продовольства, то видатки на підтримку сільськогосподарських товаровиробників включені до розділу бюджетних видатків “Апарат Міністерства аграрної політики та продовольства” і у 2017 р. становлять 95 % видатків з цього розділу [15].

- ⊗ Апарат Міністерства аграрної політики та продовольства України
- ⊘ Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру
- ⊙ Державне агентство рибного господарства України
- ⊚ Державне агентство лісових ресурсів України
- ⊛ Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів

Рис. 2. Структура бюджетних видатків на аграрну сферу в Україні, 2017 р. (%)

Джерело: сформовано автором за даними [15]

Основними інструментами бюджетної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, які використовуються у вітчизняній практиці, є фінансування бюджетних програм, дотації та субсидії на розвиток сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції. Однак за останні роки процес бюджетного фінансування аграрного виробництва характеризується своєю мінливістю як в обсягах, так і в механізмах фінансування.

Використання передбачених бюджетом на 2017 р. коштів на фінансування аграрного виробництва здійснюється за 7-ма програмами, з яких за 5-тьма програмами передбачені видатки на фінансування аграрного виробництва, і за 2-ма програмами передбачене пільгове кредитування. Особливістю державної фінансової підтримки аграрного виробництва за цільовими програмами у цьому році є помітне збільшення бюджетних видатків на фінансування галузі (табл.1) [15].

Таблиця 1

Динаміка бюджетного фінансування аграрного сектора економіки України
(тис. грн) *

Найменування згідно з програмною класифікацією видатків	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
1	2	3	4	5	6
Разом по Міністерству аграрної політики та продовольства України	6349099,8	2188721,6	2111989,4	9442263,1	14357887,5
Апарат Міністерства аграрної політики та продовольства України	3439555,8	875489,7	691 863,8	5807983,8	6822342,8
Фінансова підтримка заходів в АПК шляхом здешевлення кредитів		300 000	285000	300 000	66 000

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6
Фінансова підтримка заходів в АПК	5000	5000	5000	60000	5000
Державна підтримка розвитку фермерських господарств				-	1000 000
Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними	100 000			75 000	300 000
Державна підтримка галузі тваринництва	888010,7	250 000	30 000	170 000	4000 000
Державна підтримка сільгоспвиробників				4 774 300	945 000
Збільшення статутного капіталу НАК “Укראгролізинг” для закупівлі технічних засобів для агропромислового комплексу з подальшою передачею їх на умовах фінансового лізингу		54000			
Витрати ДСБУ Аграрний фонд, пов’язані з комплексом заходів із зберігання, переробки та експорту об’єктів державного цінового регулювання державного інтервенційного фонду	100 000	100 000	100 000	51400	52 200
Організація та регулювання діяльності установ у системі агропромислового комплексу та забезпечення діяльності ДСБУ Аграрний фонд	16 432,5	15924,6	81281	108 004,7	128 409
Разом на підтримку аграрних товаровиробників	1109443,2	724924,6	501281	5538704,7	6496609
Загальне керівництво та управління у сфері АПК	45141,9	45707,9	85456,7	122250,9	163011,2
Разом науковій та соціальній сферах у АПК	2284970,7	104857,2	105126,1	147028,2	162722,6

* Джерело: сформовано автором за даними [15]

Держбюджетом 2017 р., після дворічної перерви, відновлено фінансування програми “Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними” у сумі 75 млн грн [15]. Однак механізм розподілу цих коштів був визначений лише у 9-му місяці 2017 р. (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.09.2017 р. №525-р “Про розподіл коштів, передбачених у державному бюджеті за програмою 2801350 “Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними” на 2017 рік”) [12]. Цим нормативним документом передбачено усі виділені на фінансування програми кошти спрямувати на погашення зареєстрованої в органах Казначейства бюджетної кредиторської заборгованості за зазначеною програмою [12]. А пізніше Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 р. № 791-р внесено зміни до попереднього розпорядження, якими передбачено збільшити видатки

у державному бюджеті за вищезгаданою програмою на 2017 рік до 299 300 тис. грн. Однак лише 41% цих коштів передбачено на часткову компенсацію витрат суб'єктам господарювання: на проведення робіт з закладення насаджень, догляду за ними до вступу у плодоношення та придбання матеріалів, необхідних для проведення таких робіт; будівництво холодильного устаткування і придбання ліній товарної обробки плодів, механізмів та техніки, а також на зміцнення матеріально-технічної бази наукових закладів та їх дослідних господарств. Решта 59% коштів передбачені на погашення бюджетної кредиторської заборгованості, зареєстрованої в органах Казначейства [11]. Крім того, внаслідок пізнього затвердження Мінагрополітики цих документів, станом на 15.12.2017 р. фактично спрямовано коштів на реалізацію програми “Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградарства та ягідників і нагляд за ними” лише 56,4 % на погашення кредиторської заборгованості, тобто 130 599,1 тис. грн асигнувань за цією програмою залишились не спрямованими [13].

Для реалізації програми “Державна підтримка галузі тваринництва” держбюджетом на 2017 р. передбачено 170 млн грн [25]. Однак на розвиток тваринництва, відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України №651 від 20.09.2017 р., передбачається лише 6,8% цих коштів, які планувалося спрямувати на часткове відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення телиць, нетелей, корів вітчизняного походження та племінних телиць, нетелей, корів молочного, молочно-м'ясного і м'ясного напрямку продуктивності, племінних свинок та кнурців (класу “еліта”), племінних вівцематок, баранів, ярочок. Решта коштів – 158 345 тис. грн, передбачена для погашення бюджетної кредиторської заборгованості за цією програмою, зареєстрована в органах Казначейства, яка станом на 01.01.2017 р. становила 180207,2 тис. грн і виникла до 01.01.2015 р. [12; 13]. За цією програмою не забезпечувалася допомога тваринникам і в попередні роки. У 2015 р. невчасне затвердження Мінагрополітики положення про комісії та зразки і форми відповідних документів (накази набули чинності 11.12.2015р.) призвело до того, що на передбачені цілі було використано лише 16,2% відкритих за програмою асигнувань [14]. А у 2016 р. фінансування цієї програми передбачалося лише у обсязі 30 млн грн на часткове відшкодування вартості закупленого для подальшого відтворення поголів'я тварин у сільськогосподарських підприємствах. Відповідно, до звіту про виконання паспорта бюджетної програми станом на 01 січня 2017 року із загального фонду бюджету 47 суб'єктам господарювання відшкодовано вартість закуплених 4903 голів тварин [14]. За програмою фактично проведено 99,95 % від спрямованих видатків [13].

За період 2014-2016 рр. здійснювалися асигнування за програмою “Фінансова підтримка заходів у агропромисловому комплексі” у розмірі 5 млн грн щорічно, які мали б бути спрямовані на фінансування заходів з формування державного резервного насінневого фонду. Однак, відповідно до рішення Рахункової Палати, відкриті за програмою у 2015-2016 рр. асигнування не використані в обсязі 6785,5 тис. грн. А основні проблеми полягали у невчасності виділення бюджетних коштів Мінагрополітики та порушеннях ДП “Держрезервнасінфонд” у процесі проведення процедур закупівлі сортового насіння [14]. На 2017 р., крім витрат на формування резервного насінневого фонду з метою підвищення рівня страхового захисту майнових інтересів суб'єктів аграрного ринку, бюджетом також передбачена

субсидія сільськогосподарським товаровиробникам на відшкодування частини (50%) страхового платежу (страхова премія) [11, 25]. Асигнування за цією програмою становили 60 млн грн і були використані протягом року лише на 82,7 % [13].

Оскільки для більшості вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників через високу вартість недоступними залишаються кредитні ресурси, вагому роль у державній підтримці галузі відіграє фінансова допомога за програмою здешевлення кредитів [11]. Передбачені програмою видатки мають сприяти розширенню доступу суб'єктів господарювання агропромислового комплексу до банківських кредитів, зменшенню їх вартості та підвищенню конкурентоспроможності аграрного виробництва. Програма передбачає часткову компенсацію відсотків за кредити, які залучені товаровиробниками на покриття витрат, пов'язаних з закупівлею пального і мастильних матеріалів, насіння, добрив, засобів захисту рослин, кормів, сировини, ветпрепаратів, молодняка сільськогосподарських тварин та птиці, обладнання для тваринницьких ферм і комплексів, запасних частин для ремонту сільськогосподарської техніки та обладнання, робіт (послуг) з підготовки та обробки ґрунту, посіву, захисту рослин від хвороб і шкідників, внесення добрив та підживлення, збирання врожаю тощо [11]. Асигнування за цією програмою передбачені держбюджетом з 2015 р. і виділяються обсягом 285-300 млн грн на рік (табл.1) Однак умови, за яких фінансуються ці витрати, змінюються щорічно. Згідно Постанови Кабінету Міністрів України № 300 від 29.04.2015 р. у 2015 році позичальники могли отримувати державну підтримку за кредитами за умови, що сума відсотків за користування кредитами та розмір плати за надання інших банківських послуг, пов'язаних з укладенням кредитного договору, не перевищують 30 відсотків річних; починаючи з 2016 року – за умови, що сума відсотків за користування кредитами не перевищує облікової ставки Національного банку, збільшеної на 3 відсоткових пункти на момент укладання договору [11]. У 2017 р. механізм надання державної підтримки суб'єктам господарювання агропромислового комплексу за залученими в банках кредитами удосконалили, надана можливість позичальникам отримати державну допомогу за кредити, які залучалися у 2017 р. без визначення граничної межі процентних ставок за користування кредитами, а лише згідно з укладеними договорами [12]. Компенсація надається на конкурсній основі суб'єктам господарювання агропромислового комплексу за укладеними кредитними договорами у розмірі 50 відсотків облікової ставки Національного банку, що діє на дату нарахування відсотків. З 2017 р. також для малих та середніх агровиробників (які мають чистий дохід (виручку) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за останній рік до 10 млн гривень) і тих, хто вирощує та розводить ВРХ, передбачена компенсація у розмірі 100% облікової ставки Національного банку, що діє на дату нарахування відсотків [12]. Однак неповна інформація у нормативних актах, які регулюють порядок використання коштів за програмою у 2015 р., незлагоджені дії розпорядників коштів різних рівнів (Мінагрополітики, обласні адміністрації) та неналежний рівень контролю над використанням фінансових ресурсів призвели до того, що сільськогосподарський товаровиробник у 2015 р. недоотримав 9353,5 тис. грн, у 2016 р. – 5185,7 тис. грн і у 2017 р. – 125 165 тис. грн, тобто 41,7% передбачених програмою асигнувань [13,14].

З 2017 р. Держбюджетом відкриті асигнування за програмою “Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників” у сумі 4 774,3 млн грн, у тому числі із загального фонду – 1 473,0 млн грн, зі спеціального – 3 301,3 млн грн [15].

Передбачені цією програмою видатки становлять 84% загального обсягу бюджетних асигнувань, спрямованих на державне стимулювання розвитку аграрної галузі. Механізм використання цих коштів формується відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 № 77 [11].

Використання інструментів державного фінансово-економічного регулювання аграрного виробництва в Україні за останні роки, відповідно до вище перерахованих програм, та динамічні зміни у напрямку зменшення їх фінансування не могли забезпечити належного рівня оновлення машинно-тракторного парку сільськогосподарських товаровиробників, що позбавляє їх можливості підвищувати продуктивність та конкурентоспроможність аграрного виробництва. З метою вирішення цих проблем, з одного боку, та стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування, з іншого, передбачена фінансова допомога аграріям на часткову компенсацію вартості придбаної сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 01.03.2017 р. № 130 часткова компенсація надається сільськогосподарським товаровиробникам на безповоротній основі у розмірі 20% вартості купленої техніки, яка входить у затверджений Перелік української техніки та обладнання для АПК, їх виробників та дилерів [11]. Для реалізації державної підтримки аграріїв за цим напрямом виділені асигнування у обсязі 550 млн грн, однак станом на 15.12.2017 р. Мінагрополітики спрямовано сільськогосподарським товаровиробникам лише 81513,3 тис. грн, тобто 14,8 % передбаченої суми [13].

Специфіку державної фінансової підтримки розвитку вітчизняного сільського господарства з 01 січня 2017 р. визначає новий механізм розподілу бюджетної дотації для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції, який введений на заміну скасованого спецрежиму ПДВ. Адже для сільськогосподарських товаровиробників ще з 1998 р. діяв спеціальний режим оподаткування податком на додану вартість, який дозволяв акумулювати 100% коштів з ПДВ на спеціальних рахунках для подальшого використання їх для власних потреб виробників. З 01.01. 2016 р. до 01.01.2017 р. спецрежим ПДВ для сільгоспвиробників діяв у “новому форматі”, оскільки була запроваджена диференційована система дії спецрежимів оподаткування за видами сільськогосподарських операцій: зернових і технічних культур на спец рахунку акумулювалося лише 15% ПДВ, решта 85% відраховувалася до державного бюджету; з постачання продукції тваринництва на спецрахунок нараховувалося 80% ПДВ; при операціях від поставки інших сільськогосподарських товарів і послуг на спецрахунках нагромаджувалося лише 50% ПДВ. З 01 січня 2017 р. сільськогосподарські товаровиробники платять ПДВ до держбюджету на загальних засадах, але як головний інструмент бюджетної підтримки сільськогосподарських товаровиробників вводиться нова система розподілу дотацій для них. На 2017 р. держбюджетом виділено кошти у сумі 4 млрд грн, які, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 р. № 83, передбачені для підтримки виробників продукції тваринництва (виробників м'яса птиці та яєць, свинарства, ВРХ), овочівництва, садівництва, виноградарства, ягідництва та продукції переробки молокопродуктів (сиру, згущеного молока, сметани), найбільш трудо- та матеріаломістких сфер аграрного виробництва [11]. Досконалість механізму розподілу цієї дотації зумовлюється тим, що цей процес передбачає формування Єдиного реєстру отримувачів дотації і автоматизовану систему розподілу.

Однак, незважаючи на передбачені у вказаній постанові обмеження щодо використання цієї дотації, не більше 150 мільйонів гривень на рік для одного сільськогосподарського товаровиробника та не більше 50% державної підтримки для однієї категорії [11], за результатами 2017 р. можна зробити висновки, що цей механізм більше вигідний для інтегрованих організаційних форм товаровиробників, які спеціалізуються на птахівництві та свинарстві. Тому на сьогодні аргументованими є дискусії щодо вдосконалення існуючого механізму розподілу дотацій сільськогосподарським товаровиробникам.

Крім того, у розпорядження Міністерства аграрної політики і продовольства України щорічно виділяються асигнування на діяльність державної бюджетної спеціалізованої установи Аграрний фонд та на витрати цього фонду, пов'язані з комплексом заходів зі зберігання, переробки та експорту об'єктів державного цінового регулювання державного інтервенційного фонду [15].

Важливим інструментом бюджетної політики підтримки аграрного виробництва є державний кредит. Для аграрного виробництва у Державному бюджеті України протягом 2014-2018 рр. передбачалися кошти на надання кредитів фермерським господарствам; фінансову підтримку заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу та формування Аграрним фондом державного інтервенційного фонду, а також закупівлі матеріально-технічних ресурсів для потреб сільськогосподарських товаровиробників [15].

Надання кредитів фермерським господарствам здійснюється через Український державний фонд підтримки фермерських господарств, який є державною бюджетною установою. Позика надається фермерським господарствам на поворотній основі в сумі, що не перевищує 500 тис. гривень строком до п'яти років із забезпеченням заставного майна на придбання техніки, обладнання, поновлення обігових коштів, у тому числі для придбання маточного поголів'я сільськогосподарських тварин та проведення оцінки відповідності виробництва органічної продукції (сировини), виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, будівництва та реконструкції виробничих і невиробничих приміщень, для закладення багаторічних насаджень, розвитку кредитної та обслуговуючої кооперації, у тому числі для сплати пайових внесків до пайових фондів сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, утворених фермерськими господарствами самостійно або разом з членами особистих селянських господарств, зрошення та меліорації земель. Передбачені держбюджетом 2017 р. обсяги кредитування фермерських господарств значно зросли (табл. 2), крім того, 38,5% коштів за цією програмою передбачені із загального фонду, тоді як до цього часу фінансувалися лише зі спеціального фонду [15].

Таблиця 2

Динаміка виділених у Держбюджеті коштів на кредитування аграрного виробництва України (тис. грн)*

Найменування кредитування	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
1	2	3	4	5	6
Надання кредитів фермерським господарствам	27900	25600	15819,2	65 000	43100
Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу	3818,4	3818,4	3818,4	3818,4	3818,4

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6
Формування Аграрним фондом державного інтервенційного фонду, а також закупівлі матеріально-технічних ресурсів для потреб сільськогосподарських товаровиробників	1400000	1400000	1400000	773000	894000
Разом по Міністерству аграрної політики та продовольства	1 431 718,4	1 429 418,4	1 419 637,6	841818,4	940 918,4

* Джерело: сформовано автором за даними [15]

Трансферти сільськогосподарським товаровиробникам формуються як за рахунок платників податків, так і за рахунок споживачів. Тобто крім прямих платежів з бюджету, державна фінансово-економічна підтримка аграрного виробництва також здійснюється шляхом регулювання ринкових цін. Державною спеціалізованою установою, уповноваженою Кабінетом Міністрів України провадити цінову політику у аграрному секторі економіки, є Аграрний фонд. Аграрний фонд є бюджетною організацією, яка здійснює товарні або фінансові інтервенції на організованому аграрному ринку України. Кабінет Міністрів України встановлює обсяги формування інтервенційного фонду з урахуванням ситуації, що склалася на аграрному ринку та прогнозованого балансу попиту та пропозиції на наступний маркетинговий період за окремими об'єктами державного цінового регулювання. У виключних випадках ДСБУ Аграрний фонд за рішенням Кабінету Міністрів України може здійснювати закупівлю та продаж матеріально-технічних ресурсів для потреб сільськогосподарських товаровиробників [11]. За останні роки кошти, виділені держбюджетом на формування ДСБУ Аграрним фондом державного інтервенційного фонду, а також закупівлі матеріально-технічних ресурсів для потреб сільськогосподарських товаровиробників, значно зменшилися (табл. 2).

Непрямим інструментом фінансової державної підтримки зерновиробництва є форвардна програма закупівель зерна, яка реалізується Державною продовольчо-зерною корпорацією України (ДПЗКУ) як представником держави на українському зерновому ринку. Паралельно з форвардною програмою закупівель зернових майбутнього врожаю у ДПЗКУ наразі діє програма закупівель зерна за подвійними складськими свідоцтвами. Ця програма дає можливість виробнику отримати частину коштів у день оформлення заставного свідоцтва. Решту виробник отримує протягом 60 днів після дня оформлення свідоцтва [12].

У сфері рослинництва та переробки олійних культур державна фінансова підтримка агровиробників реалізувалася на основі механізму повернення експортного ПДВ. Однак дискусійним залишається питання доцільності використання цього інструменту, тож механізм повернення експортного ПДВ для операцій із експорту зернових і технічних культур був відновлений лише на 2017 р.

Крім того, серед фінансово-економічних регуляторів, які забезпечують опосередковану державну підтримку аграрного сектору, доцільно виділити систему оподаткування. У національній економіці ще з 1999 р., як форма пільгового податкового стимулювання аграрного сектору, використовувався фіксований сільськогосподарський податок, який з січня 2015 р. був замінений на Єдиний

податок. Базою для нарахування цього податку є нормативна грошова оцінка 1 га сільськогосподарських угідь з урахуванням поправки на коефіцієнт індексації. Однак, чи може реалізуватися стимулююча функція цього податку, коли ставка оподаткування постійно зростає (за спрощеною системою для 4 групи платників податку залежно від виду земель: 2015 р. – 0,09-3,00 %; 2016 р. – 0,16-5,40 %; 2017 р. – 0,19-0,33 %)? Такі тенденції у застосуванні Єдиного податку у системі оподаткування аграріїв більше характеризують зростання податкового навантаження на сільськогосподарських товаровиробників.

Не менш важливим інструментом фінансової підтримки розвитку сільськогосподарського виробництва є виділенні асигнування для проведення земельної реформи та екологічної політики.

Проведе дослідження засвідчує, що для фінансової політики підтримки аграрного сектору характерною є високий ступінь мінливості у дії інструментів фінансово-економічного механізму регулювання аграрного сектору, а також мають місце окремі недоліки нормативних актів, які регулюють порядок використання коштів державного бюджету та пізні внесення змін до нормативно-правових актів, які регулюють порядки використання бюджетних коштів; невчасні управлінські рішення щодо використання бюджетних коштів та неналежний рівень внутрішнього контролю їх розпорядниками. Це призводить до того, що передбачені бюджетом регулятори стимулювання розвитку АПК втрачають свою дієвість. Підвищення ефективності фінансово-економічного регулювання аграрної сфери передбачає прозорий рух бюджетних коштів на постійній довготерміновій основі та у чітко передбачених обсягах і з встановленням критеріїв ефективності використання бюджетних коштів за конкретними цілями їх фінансування.

Висновки. Імперативи формування державної аграрної політики мають бути спрямовані на забезпечення сталого розвитку сільського господарства, підвищення ефективності та конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників. Загалом, зміни у вітчизняному законодавстві щодо поліпшення державного фінансово-економічного регулювання спрямовані на реалізацію прийнятої Міністерством аграрної політики і продовольства України Концепції розвитку аграрного сектору. Однак серед задекларованих урядом програм не виділяється окремо підтримка малих форм господарювання, а видатки на їх фінансування передбачені лише у складі інших програм. Реалізація програми “Державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників” передбачає удосконалення порядку розподілу бюджетної дотації в напрямку підвищення її доступності середнім і малим товаровиробникам, особливо малим фермерським господарствам і кооперативам. При цьому доцільним є зміщення фокусу на розвиток молочного скотарства та рослинництва. З акцентом на розвиток малого і середнього аграрного бізнесу мають вдосконалюватися механізми державної програми кредитування та пільгового оподаткування. Загалом система фінансово-економічного регулювання вітчизняного аграрного сектору має достатній потенціал, щоб стати дієвим стимулюючим механізмом підвищення конкурентоспроможності та якості сільськогосподарської продукції.

Список використаних джерел

1. Сільське господарство України. Статистичний збірник [Електронний ресурс]. – Київ, 2017. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Лозинська Т.М. Тенденції розвитку аграрного ринку в контексті державного регулювання/ Т.М. Лозинська, Г.П. Пасемко // Публічне управління: теорія та практика: зб. наук. праць Асоціації докторів з державного управління – Х.: Вид-во “ДокНаукаДержУпр”, 2011. – №1(5). – С. 162-168.
3. Кравченко Л.А. Державне фінансове регулювання економіки в умовах ринкової трансформації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.01.01 / О.Д. Кравченко // Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2002. – 18 с.

4. Пуцентейло П. Р. Напрями вдосконалення державної підтримки сільського господарства України / П. Р. Пуцентейло // Торгівля і ринок України : тамат. зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУЕТ. – 2013. – Вип. 36. – С. 256-264.

5. Зеленський А.В. Особливості становлення та розвитку системи фінансового регулювання аграрного сектору України / А.В. Зеленський // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – 2013. – № 7. – С. 126-131.

6. Крупін В.Є. Механізм державного регулювання діяльності територіально-виробничих систем / В.Є. Крупін. – Львів : Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2008. – 24 с.

7. Шаманська О.І. Державне регулювання ринку агропродовольчої продукції / О.І.Шаманська // Економіка та держава. – 2014. – №5. – С. 129-132.

8. Діброва А.Д. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва: теорія, методологія, практика : монографія / А.Д. Діброва. – К. : Формат, 2008. – 488 с.

9. Калетнік Г. М. Державне регулювання економіки / Г.М. Калетнік, А.Г. Мазур, О.Г. Кубай. – К. : Хай-Тек Прес, 2011. – 428 с.

10. Калетнік Г.М. Стратегіко-інституційні засади ефективності використання потенціалу аграрного сектору економіки / Г.М. Калетнік // Економіка. Фінанси. Менеджмент : актуальні питання науки і практики. – 2015. – №1. – С. 3-15.

11. Законодавство України щодо державної фінансової підтримки аграрного виробництва та порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників та заходів в агропромисловому комплексі [Електронний ресурс]: Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

12. Про розподіл коштів, передбачених у державному бюджеті за програмами фінансування заходів в аграрному виробництві та порядок їх використання [Електронний ресурс]: Законодавство України. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua>.

13. Стан фінансування АПК у 2017 р. [Електронний ресурс]: Довідка про фінансування видатків по Мінагрополітики України за рахунок коштів загального фонду державного бюджету згідно з помісячним розписом асигнувань Державного бюджету України у 2017 році. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua>.

14. Про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету, спрямованих на надання державної підтримки агропромисловому комплексу [Електронний ресурс]: Рішення Рахункової Палати від 21 березня 2017 року № 7-2 м. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua>.

15. Розподіл видатків Державного бюджету України [Електронний ресурс]: Додатки до державного бюджету. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.

Список використаних джерел у транслітерації / References

1. Silske gospodarstvo Ukrainy. Statystychnyi zbirnyk [Elektronnyi resurs]. – Kyiv 2017. – Rezhyim dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2. Lozynska T.M. Tendentsii rozvytku ahrarnoho rynku v konteksti derzhavnoho rehuliuвання/ Т.М. Lozynska, Н.Р. Pasemko // Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka: zb. nauk. prats Asotsiatsii doktoriv z derzhavnoho upravlinnia, – Kh.:Vyd-vo “DokNaukDerzhUpr”, 2011. – №1(5), – Pp. 162-168.

3. Kravchenko L.A. Derzhavne finansove rehuliuвання ekonomiky v umovakh rynkovoї transformatsii: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk: spets. 08.01.01 / L.A. Kravchenko // Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. – Kyiv, 2002. – 18 p.

4. Putsenteilo P. R. Napriamy vdoskonalennia derzhavnoi pidtrymky silskoho gospodarstva Ukrainy / P. R. Putsenteilo // Torhivlia i rynek Ukrainy : tamat. zb. nauk. prats. – Donetsk : DonNUET. – 2013. – Vyp. 36. – Pp.256-264.

5. Zelenskyi A.V. Osoblyvosti stanovlennia ta rozvytku systemy finansovoho rehuliuвання ahrarnoho sektoru Ukrainy / A.V. Zelenskyi // Naukovi pratsi Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii. – 2013. – № 7. – Pp. 126-131.

6. Krupin V.Ie. Mekhanizm derzhavnogo rehuliuвання diialnosti terytorialno-vyrobnychkh system / V.Ie. Krupin. – Lviv : In-t rehionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2008. – 24 p.
7. Shamanska O.I. Derzhavne rehuliuвання rynku ahroprodovolchoi produktsii / O.I.Shamanska //Ekonomika ta derzhava. – 2014. – №5. – Pp.129-132.
8. Dibrova A.D. Derzhavne rehuliuвання silskohospodarskoho vyrobnytstva: teoriia, metodolohiia, praktyka : monohrafiia / A.D. Dibrova. – K.: Format, 2008. – 488 p.
9. Kaletnik H. M.Derzhavne rehuliuвання ekonomiky / H.M. Kaletnik, A.H. Mazur, O.H. Kubai. – K.: Khai-Tek Pres, 2011. – 428 p.
10. Kaletnik H.M. Stratehiko-instytutsiini zasady efektyvnosti vykorystannia potentsialu ahrarynogo sektoru ekonomiky / H.M. Kaletnik // Ekonomika. Finansy. Menedzhment : aktualni pytannia nauky i praktyky. – 2015. – №1. – Pp. 3-15.
11. Zakonodavstvo Ukrainy shodo derzhavnoy finansovoi pidtrymky ahrarynogo vyrobnytstva ta poriadku vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dlia finansovoi pidtrymky silskohospodarskykh tovarovyrobnykiv ta zakhodiv v ahropromyslovomu kompleksi [Elektronnyi resurs]: Zakonodavstvo Ukrainy. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua>.
12. Pro rozpodil koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti za prohramamy finansuvannia zakhodiv v ahrarynomu vyrobnytstvi ta poriadok ich vykorystannia [Elektronnyi resurs]: Zakonodavstvo Ukrainy. – Rezhym dostupu: <https://www.kmu.gov.ua>.
13. Stan finansuvannia APK u 2017 r. [Elektronnyi resurs]: Dovidka pro finansuvannia vydatkiv po Minahropolityky Ukrainy za rakhunok koshtiv zahalnoho fondu derzhavnogo biudzhetu zghidno z pomisiachnym rozpysom asyhnuvan Derzhavnogo biudzhetu Ukrainy u 2017 rotsi. – Rezhym dostupu: <http://minagro.gov.ua>.
14. Pro rezultaty audytu efektyvnosti vykorystannia koshtiv derzhavnogo biudzhetu, spriamovanykh na nadannia derzhavnoi pidtrymky ahropromyslovomu kompleksu [Elektronnyi resurs]: Rishennia Rakhunkovoi Palaty vid 21 bereznia 2017 roku № 7-2 m. – Rezhym dostupu: <http://www.ac-rada.gov.ua>.
15. Rozpodil vydatkiv Derzhavnogo biudzhetu Ukrainy [Elektronnyi resurs]: Dodatky do derzhavnogo biudzhetu. – Rezhym dostupu: zakon.rada.gov.ua.

ANNOTATION

IMPERATIVES AND PECULIARITIES OF THE STATE FINANCIAL AND ECONOMIC REGULATION OF AGRARIAN PRODUCTION DEVELOPMENT

CHORNOPYSHCHUK Tetiana,
Candidate of Economic Sciences,
Associate professor of the Department of Administrative Management and
Alternative Energy Sources,
Vinnitsia National Agrarian University
(Vinnitsia)

On the basis of analysis of literary sources the essence of the category of financial and economic regulation is considered and the features of state support of the agrarian sector are highlighted. The financial-economic levers and instruments of state regulation of agrarian production are systematized. The dynamic changes in the methodological foundations of state financing of agricultural production are analyzed, emphasis is placed on the legislative acts that provide for these changes. The tendencies in the amount of financial assistance to domestic agricultural commodity producers are investigated and the main factors of influence on the state support process in the agrarian sector of Ukraine are substantiated, problems which limit the implementation of the stimulating function of fiscal agrarian policy in Ukraine are identified. The conclusions are aimed at improving the

financial and economic mechanism of state support at the expense of increasing the availability of budget assistance to small and medium-sized businesses in the agrarian sector and the efficiency of the use of funds allocated from the State Budget.

Keywords: financial and economic regulation, state support, budgetary regulation, subsidies, grants, loans, taxes.

Tabl. 2. Fig. 2. Lit. 15.

АННОТАЦИЯ
ИМПЕРАТИВЫ И ОСОБЕННОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОГО ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ АГРАРНОГО ПРОИЗВОДСТВА

ЧЕРНОПИЩУК Татьяна Ивановна,
кандидат экономических наук, доцент кафедры административного менеджмента и альтернативных источников энергии, Винницкий национальный аграрный университет (г. Винница)

На основе результатов анализа литературных источников рассмотрена сущность категории финансово-экономическое регулирование и выделены особенности государственной поддержки аграрного сектора. Систематизированы финансово-экономические рычаги и инструменты государственного регулирования аграрного производства. Проанализированы динамические изменения в методологических аспектах государственного финансирования сельскохозяйственного производства, сделано ударение на законодательных актах, которыми предусмотрены эти изменения. Исследованы тенденции в объёмах финансовой помощи отечественным сельскохозяйственным товаропроизводителям и обоснованы основные факторы влияния на процесс государственной поддержки в аграрном секторе экономики Украины, выделены проблемы, которые ограничивают реализацию стимулирующей функции бюджетной аграрной политики в Украине. Выводы направлены на совершенствование финансово-экономического механизма государственной поддержки за счёт повышения доступности бюджетной помощи субъектам малого и среднего бизнеса в аграрном секторе и эффективности использования средств, который выделяются из государственного бюджета.

Ключевые слова: финансово-экономическое регулирование, государственная поддержка, бюджетное регулирование, субсидии, дотации, кредиты, налоги.

Tabl. 2. Рис. 2. Лит. 15.

Інформація про автора

ЧОРНОПИЩУК Тетяна Іванівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: t.chornopishchuk@gmail.com).

CHORNOPYSHCHUK Tetiana – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Administrative Management and Alternative Energy Sources, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsia, 3, Soniachna Str., e-mail: t.chornopishchuk@gmail.com).

Чернопищук Татьяна Ивановна – кандидат экономических наук, доцент кафедры административного менеджмента и альтернативных источников энергии, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винница, ул. Солнечная, 3, e-mail: t.chornopishchuk@gmail.com).

